

Andrzej Harbatski

Rola ojca w rodzinie

Wprowadzenie

Obecnie na skutek złożonych warunków społeczno-ekonomicznych, ojciec w rodzinie stanowi źródło pomocy finansowej rodziny. W związku z tym coraz większa liczba ojców przekazuje swoje funkcje wychowawcze żonie, członkom rodziny.

W aspekcie historycznym rozwój instytucji ojcostwa związany jest z powstaniem własności prywatnej, kiedy pojawiła się naturalna konieczność jej dziedziczenia przez jednego z synów. W ten sposób społeczeństwo scedowało na mężczyznę – obrońcę tradycji, funkcje zapewnienia bytu kobietom i dzieciom.

Zachowanie mężczyzny – rodzica jest w istocie swej społeczne i bez odpowiednich warunków społecznych może dość łatwo zaniknąć. Oprócz tego, psychologiczna treść roli ojca zależy od doświadczenia własnej socjalizacji mężczyzny w jego rodzinie, od tego jaki model ojcostwa demonstrował w rodzinie jego ojciec.

Dotychczas najbardziej rozpowszechniony był model ojcostwa, w którym ojciec był żywicielem, personifikacją władzy i najwyższą instancją dyscyplinarną, przykładem do naśladowania i bezpośrednim nauczycielem w życiu społecznym, poza rodziną. Rola ojca polegała na odpowiedzialności za wychowanie przede wszystkim syna. W tradycyjnym społeczeństwie praca ojca zawsze była na pierwszym miejscu, co stanowiło podstawę jego autorytetu. Ojciec był głową rodziny, człowiekiem, który podejmował ważne decyzje,

doradzał, kierował, gdyż spośród wszystkich członków rodziny on był najmądrzejszy, posiadał największe doświadczenie i wiedzę. Dany model ojcostwa w takiej lub innej formie spotykamy do tej pory w społeczeństwach, w których zachowane są tradycyjne rodzaje działalności gospodarczej.

W ostatnich latach w publicystyce i środkach masowego przekazu trwa dyskusja na tematy związane z tradycyjnym i współczesnym rozumieniem roli ojca, powstają mity o „upadku rodziny”, „utracie autorytetu ojcowskiego”, „dominacji matki w wychowaniu dzieci”.

Aby zrozumieć cechy dzisiejszych ojców, należy zapoznać się ze zmianami zachodzącymi w rodzinach i w społeczeństwie. Zmiany związane z rodziną zauważono już w latach 60. XX wieku, kiedy gwałtownie wzrosło zatrudnienie i profesjonalna działalność kobiet. Doprowadziło to do zmiany strategii życiowej kobiet i ich statusu w rodzinie. Jeżeli wcześniej kobieta była uzależniona pod względem ekonomicznym i społecznym od męża – głowy rodziny i jedyne go żywiciela, to obecnie w wielu rodzinach odpowiedzialność za materialne utrzymanie rodziny biorą na siebie kobiety, z powodzeniem konkurujące z mężczyznami w pracy i karierze zawodowej. Poza tym kobiety coraz więcej czasu spędzają poza rodziną i wtedy małżonkowie mają problem z podziałem nie tylko obowiązków domowych, ale i funkcji wychowawczych.

Nowy pogląd na rolę płci wraz ze wzrostem feminizacji nie pozostał bez wpływu na instytucję ojcostwa. W tradycyjnym modelu rola ojca w wychowaniu rozpatrywana była przede wszystkim jako wspomagająca. Jednakże w latach 80. XX wieku w krajach Europy i USA socjologowie i psychologowie zdefiniowali „nowy obraz mężczyzny”, który w wielu przypadkach był przeciwieństwem tradycyjnego. Różnice polegały przede wszystkim na stosunku do małych dzieci: nowy model ojcostwa miał na myśli udział w opiece, przejawianiu troski, umiejętności nawiązania emocjonalnego kontaktu z dzieckiem.

Pojawienie się współczesnego modelu ojcostwa związane jest z demokratycznymi i humanistycznymi tendencjami w społeczeństwie, równouprawnieniem małżonków w podziale praw i obowiązków w rodzinie. Ojciec i matka we współczesnej rodzinie przedstawiani są jako równoprawni partnerzy. Według poglądów amerykańskich psychologów skuteczne ojcostwo charakteryzuje się aktywnym udziałem w wychowaniu dzieci, zainteresowaniem sukcesami dziecka i częstym kontaktem z nim. Zazwyczaj tacy ojcowie są mniej surowi, bardziej rozumieją swoje dzieci w porównaniu z ojcami przejawiającymi „czysto męskie” cechy.

Badanie problemu ojcostwa na tle obniżenia wychowawczej roli ojca w rodzinie ma obecnie nie tylko teoretyczne i praktyczne znaczenie, ale

i społeczny wydzźwięk. Możemy wyróżnić tylko niewielką ilość prac, w których przedstawione są naukowe podejścia do problemu ojcostwa m.in.: I. S. Kon, *BADANIE OJCOSTWA JAKO SOCJOKULTUROWEGO FENOMENU*, W. A. Suchomliński, *PEDAGOGICZNE ASPEKTY OJCOSTWA*.

Problem ojcostwa w antropologii

Współczesna antropologia bada reguły kształtowania i rozwoju osobowości człowieka, prawa socjalizacji, wychowania i kształcenia człowieka w społeczeństwie jako warunku osiągnięcia przezeń psychologicznej, społecznej i osobowościowej doskonałości i dojrzałości.

Badanie roli ojca w procesie wychowania zakłada poszukiwanie i naukowe uzasadnienie tych elementów tradycyjnej kultury, które są zarówno specyficzne jak i oryginalne, osobliwe. Podobne elementy kultury przejawiają się w stosunkach wewnątrz rodziny, wśród krewnych i sąsiadów. Chociaż wszystkie aspekty społeczne są uniwersalne, albowiem są charakterystyczne dla większości narodów, to dla ich istnienia istotna jest i inna strona – obyczajowość warunkująca specyfikę odrębności narodowej. W tradycji przejawia się etniczny charakter ojcostwa, jego specyfika i swoistość.

Problem ojcostwa ma zróżnicowany charakter i jego badanie zawsze związane jest z tematem rodziny, rodzinnymi tradycjami wychowania młodego pokolenia, z kulturą rodziny. Wymienione problemy w różnych czasach przyciągały uwagę antropologów.

Ojcostwo i macierzyństwo stanowią dwie oddzielne instytucje. Każda z nich pełni swoje funkcje i odpowiednie zadania. Ojcostwo w antropologii społeczno-kulturowej możemy określić jako szereg zjawisk kultury: od poczęcia dziecka do jego urodzenia; od pierwszego kroku w pierwszych miesiącach życia do wejścia w dorosłe życie; od pierwszych ojcowskich praktyk do okresu pojawienia się wnuków; od pierwszych przeżyć do okresu pewności i mądrości.

Lew S. Wygotskij w swoich pracach podkreślał, że decydującym czynnikiem rozwoju osobowości jest jej samodzielna działalność. W każdym okresie wiekowym między dzieckiem i ojcem kształtuje się specyficzna społeczna sytuacja wzajemnego oddziaływania, w dziecku kształtuje się podstawowa działalność, która warunkuje główne zmiany w rozwoju osobowości i zdolności człowieka, pojawiają się nowe formy, nowe jakości w danym okresie wiekowym.

W antropologii pedagogicznej, jak i w pedagogice i psychologii istnieją definicje określające pojęcia „ojciec” i „ojcostwo”. Słowo „ojciec” zaliczamy do kategorii trudnych pojęć. Słownik języka polskiego opisuje ojca jako „mężczyznę mającego własne dziecko w stosunku do tego dziecka”, ojcostwo zaś jako „fakt, że ktoś jest ojcem dziecka”. To znaczenie ma ogólny charakter, niewystarczający dla refleksji naukowej. Istnieje tendencja, aby analizować pojęcia „ojciec” i „ojcostwo” wyłącznie w aspekcie biologicznym, psychologicznym, socjologicznym lub prawnym. W ostatnich latach na temat wymienionych pojęć swoje poglądy wypowiadają także antropolodzy. Antropologia społeczno-kulturowa przedstawia dominującą przewagę ojcostwa prawnego nad biologicznym. Ojciec jest mężem matki dziecka, mężczyzną związanym prawami i obowiązkami z matką. Na tym polega różnica między ojcem a rodzicem. Ojciec przede wszystkim jest osobowością społeczną i prawną. Badania nad ludźmi pierwotnymi wykazują, że pojęcia ojcostwa nie należy ograniczać biologiczną więzią, intymne stosunki nie są najważniejszym celem życia rodziny. Tylko kobieta może urodzić dziecko. Macierzyństwo pokazane jest jako fakt „namacalny”. U pierwotnego mężczyzny mogło to wywoływać zawiść, chciał on być obecny podczas porodu. Ciekawy pogląd na ten problem mają antropolodzy i etnolodzy. Wykorzystują oni termin „kowado”. Termin ten oznacza zachowanie mężczyzny – ojca w momencie, kiedy kobieta – matka rodzi dziecko. W niektórych plemionach ojciec zachowywał się tak, jakby odczuwał bóle porodowe. Bronisław Malinowski widział w tym zjawisku dowód prawa do dziecka ze strony ojca. W BIBLIJ ojciec wypełnia główną rolę. Słowo „ojciec” najczęściej spotykamy w STARYM TESTAMENCIE. Użyte jest około 1 200 razy. Częstotliwość użycia tego słowa dotyczyła codziennego stylu życia Izraela. W rodzinie bardzo ważna była funkcja religijna ojca. W mentalności Izraelity autorytet ojca pochodzi od samego Pana Boga. Ojciec był wśród członków rodziny wykonawcą woli Jahwe, stał na straży jego przykazań, zwracał się do Jahwe z prośbami podczas sprawowania kultu. Ojcowski dom był pierwszym i podstawowym miejscem kultowym i religijnym. Przejawiało się to w świętowaniu Paschy w zamkniętym rodzinnym kręgu pod kierownictwem głowy rodziny.

Ojcostwo jest specyficznym zjawiskiem w życiu mężczyzny. Erich Fromm tak pisze o roli ojca: „współdziałanie dziecka z ojcem jest zupełnie inne. Matka – to dom rodzinny, przyroda, ziemia, ocean; ojciec w rzeczy samej nie jest naturalnym początkiem. W pierwszych latach życia dziecko jest słabo związane z ojcem i jego znaczenie w życiu dziecka w tym wczesnym okresie jest nieporównywalne ze znaczeniem matki. Ojciec stanowi drugi biegun ist-

nienia ludzkiego: świat myśli, wytworzonych przedmiotów, prawa i porządku, dyscypliny, podróży i przygód. Właśnie ojciec uczy dziecko i pokazuje mu drogę do świata¹.

Brak niezawodnego przyjaciela w osobie ojca pozbawia dziecko szczęścia, pewnej podpory, pewności i stałości w życiu. Macierzyństwo jest ważne, ale bez ojcostwa emocjonalna strona stosunków dziecięco-rodzicielskich nie będzie w pełni wytyczać pomyslnego rozwoju psychicznego i intelektualnego dziecka i realizacji potencjału wychowawczego rodzicielstwa jako instytucji społecznej. Zarówno chłopcy jak i dziewczynki w równym stopniu potrzebują towarzystwa ojca, jego miłości, troski i uwagi².

Funkcje ojca

Współczesna antropologia społeczno-kulturowa rozpatruje rolę ojca w rodzinie w oparciu o analizę badań historycznych, pedagogicznych, psychologicznych, ekonomicznych i prawnych. Oprócz tego, antropologia społeczno-kulturowa wykorzystuje metody analizy socjologicznej: obserwację, wywiad i ankietowanie. Analiza tak obszernego materiału daje antropologowi możliwość kompleksowego spojrzenia na rolę ojca, uogólnienia najbardziej aktualnych wniosków.

W XX wieku rola ojca uległa radykalnym zmianom. Wśród przyczyn zmian możemy wymienić następujące: szybki rozwój techniki i urbanizacji, ruchy feministyczne, protesty młodego pokolenia, wpływ psychoanalizy, kryzys małżeństwa i rodziny.

Obowiązki mężczyzny – ojca w stosunku do dzieci i żony zakładają wykonywanie funkcji. Ewolucja ojcowskich funkcji nie posiada jednolitego charakteru. Zachodzą pozytywne zmiany, ale pojawiają się też negatywne aspekty, które doprowadziły do zmiany światopoglądu mężczyzn, utraty ich autorytetu w rodzinie. Nauki empiryczne wyróżniają wiele funkcji ojcowskich, określając je pojęciami: rodzic, żywiciel, obrońca, nauczyciel, przyjaciel podczas zabawy, gry. Wszystkie te określenia możemy sprowadzić do trzech podstawowych funkcji ojca w rodzinie: kontynuacja rodu, wychowanie, utrzymanie i obrona rodziny.

¹ E. Fromm, *O sztuce miłości*, red. D. A. Leontjeva, Sankt-Petersburg 2004, s. 112-123.

² *Psychologia stosunków rodzinnych: podręcznik dla szkół wyższych*, O. A. Shagrajevoj, A. M. Sergecva (red.), Moskwa 2008, s. 43.

Funkcje kontynuacji rodu. Nawet współczesne badania nie są w stanie ocenić tej funkcji. Mężczyzna nie może być zadowolony tylko z tego, że jego żona zajdzie w ciążę i urodzi mu dziecko, a on zostaje po prostu ojcem. Jego zadanie kontynuacji rodu jest związane równolegle z rozumieniem roli żony. Małżonkowie powinni rozróżnić pojęcia „macierzyństwo” i „rodzicielstwo”, które oparte są na prawach i obowiązkach kobiety i mężczyzny. Jak piszą D. L. Gulakiewicz i D. Bogdan „rodzina – to wzorzec dla dziecka, to najbliższy przykład dorosłych, do których mały człowiek chce być podobny”³. Funkcja kontynuacji rodu określa stosunek mężczyzny do dziecka i żony od najmłodszych lat aż po starość. Mąż powinien być odpowiedzialny za życie dziecka, powinien szanować psychikę żony i podtrzymywać ją na duchu.

Funkcja wychowawcza. W wychowaniu dziecka ważne miejsce zajmuje autorytet ojca. Jak piszą pedagogzy M. P. Osipowa i I. A. Mielniczuk „prawdziwy autorytet rodzicielski oparty jest na przykładzie życia i pracy rodziców, ich zachowaniu, znajomości życia swoich dzieci i dążenia do okazywania im pomocy bez narzucania się, stwarzając możliwość wyjścia z trudnej sytuacji”⁴. Kiedyś ojciec był głównym, a nawet jedynym wychowawcą dzieci. Obecnie powinien on wychowywać dzieci nie tylko z żoną, ale wraz z innymi instytucjami wychowawczymi. Niebezpieczeństwem jest to, że ojciec nie uczestniczy w wychowywaniu dzieci. Trudności obiektywne często zderzają się z subiektywnymi i czasami trudno je rozróżnić. Możemy je podzielić na trzy grupy: brak czasu, brak nawyków i chęci. Funkcja wychowawcza ojca jest bardzo ważna i niezbędna, ale w dzisiejszych czasach praktycznie niewykonalna. Potwierdziły to badania na temat wychowania dzieci. Wymienimy trzy podstawowe reguły wychowania dzieci: kochać swoje dziecko i dawać własny przykład; znajdować czas na wychowanie dziecka; interesować się jego problemami, umieć słuchać go, prowadzić dialog, starać się zrozumieć z miłością i rozumnie wykonywać żądania. Pierwszym krokiem w wychowaniu jest kontakt ojca z niemowlęciem. Kobieta nie powinna odgradzać ojca od dziecka, kiedy nawiązuje on stały kontakt z dzieckiem. Ojciec buduje stosunki z dzieckiem z uwzględnieniem jego płci i wieku. Synowie mają inne potrzeby aniżeli córki. Ojciec widzi w synu swoją kontynuację. Ojciec powinien mieć swój pogląd i system wartości, który przekaże synowi. Ważne jest także to, że ojciec żyje zgodnie ze swoim systemem wartości. Z drugiej strony ojciec stale

³ D. L. Gulakiewicz, D. Bogdan, *Odpowiedzialność rodziców za wychowanie dzieci*, „Edukacja i wychowanie” 2012, nr 5, s. 23.

⁴ M. P. Osipowa, I. A. Mielniczuk, *Autorytet rodzicielski w systemie oświaty psychologiczno-pedagogicznej oświecenia rodziny*, „Edukacja i wychowanie” 2012, nr 5, s. 34.

poznaje swego syna, jego psychikę. W tym przypadku on okazuje swoją miłość do syna. Niemniej ważnym jest wychowanie córki. Chociaż córka jest bardziej związana z matką, to rola ojca także jest ważna w wychowaniu, gdyż to właśnie córka w przyszłości zostanie żoną i matką. Stosunki z ojcem będą praobrazem stosunków ze światem mężczyzn, z całą społecznością spoza rodzinnego kręgu.

W procesie wychowania dużo uwagi poświęca się religijnemu wychowaniu dziecka. W tym przypadku ojciec ma do spełnienia szczególne zadanie. Na przykład w chrześcijaństwie dziecko patrzy na ojca i wyobraża sobie obraz Boga jako Ojca. To stanowi podstawę religii chrześcijańskiej. Ojciec wychowuje dziecko w oparciu o przykazania biblijne, wykorzystuje w wychowaniu ukształtowany światopogląd i własny przykład życia religijnego. Ojciec nie jest drogowskazem, lecz przyjacielem i przewodnikiem człowieka na drodze odkrywania religijnych wartości – tego co jest najcenniejsze w życiu.

Utrzymanie i obrona rodziny. Ta funkcja na przestrzeni istnienia ludzkości nadal zachowuje swoje znaczenie. Z reguły wypłata ojca była źródłem głównego dochodu w rodzinie. W końcu XX i na początku XXI wieku sytuacja zaczęła się zmieniać. W wielu rodzinach żona zaczęła zarabiać więcej aniżeli mąż i zajmować wyższą pozycję w społeczeństwie. Badając współczesne rodziny antropologowie zaczęli zwracać uwagę na różnego rodzaju odchylenia w zachowaniu ojców. Czasami prowadzi to do agresywnego zachowania męża, utraty autorytetu ojcowskiego w oczach dzieci. Psychologowie podkreślają, że w takiej sytuacji wiele zależy od miejsca, które zajmuje kobieta, żona, mama⁵.

Praca mężczyzny poza domem wpływa na jego pozycję w społeczeństwie, na rolę w rodzinie i małżeństwie. Praca stanowi często podstawę tworzenia rodziny, utrzymania jej członków. Praca pełni ważne znaczenie w wychowaniu rodzinnym. Rodzina jest tą społecznością, która może istnieć dzięki pracy i stanowi pierwszą wewnętrzną szkołę pracy dla każdego człowieka. Jeśli ojciec będzie traktować pracę jako zło, dziecko nigdy nie nauczy się kochać pracy. Mamy tu na myśli pracę wykonywaną w domu przez wszystkich członków rodziny, lecz nie pracę zawodową, wykonywaną poza domem. Żaden zawód nie może być niedoceniony. Najważniejsze jest to, że ojciec powinien nauczyć dzieci szanować swoją pracę i pracę innych. Wyjątkiem mogą być problemy chorobowe, inwalidztwo, bezrobotność ojca, które nie pozwalają mu realizować funkcji głowy rodziny. W pedagogice i antropologii społeczno-kulturowej badacze wiążą pracę z wychowaniem poprzez nią. Badacze

⁵ P. Popova, *Współczesny mężczyzna w lustrze życia rodzinnego*, Moskwa 1989, s. 150-152.

W. N. Sokolowa i G. J. Józefowicz podkreślają, że w końcu XX wieku wychowanie poprzez pracę stanowi problem. „W przeszłości – piszą one – w chłopskich rodzinach problem wychowania przez pracę rozwiązywał się sam. Chłopskie dzieci na Rusi wykonywały w domu 85 rodzajów robót, nie licząc pracy w polu, ogrodzie, sadzie, do których były przyuczane już od 5., 6. roku życia. Do wielu prac dorośli nie musieli brać dzieci, ale wciągali je świadomie w celu przyuczenia ich”⁶.

W danym przypadku antropolodzy zwracają uwagę na konieczność wypracowania przez pedagogów i psychologów w pierwszej kolejności mechanizmów obrony żony i dziecka, mechanizmów obrony przed niszczącym wpływem, który zagraża rodzinie ze strony współczesnego świata.

Ojcostwo jako czynnik rozwoju osobowości mężczyzny

Ojcostwo jest bezpośrednio związane z rozwojem osobowości mężczyzny, jego moralnym doskonaleniem się. Większość badaczy uważa, że właśnie narodziny dziecka i wzajemne relacje z nim dają mężczyźnie szansę socjalizowania się, szansę samorozwoju. W starożytnych kulturach mężczyzna do momentu narodzin swojego pierwszego dziecka uważany był za wyrostka. Ojcostwo jako zbiór społecznych i indywidualnych charakterystyk osobowości, zawierających wszystkie poziomy życia i działalności człowieka, związane jest również z obiektywnymi charakterystykami osobowości, takimi jak: potrzeby, pasje, życzenia, nastawienia oraz subiektywnymi charakterystykami osobowości – cennymi orientacjami światopoglądowymi, a także z obrazem „Ja” (realnym, idealnym, społecznym), „Ja” – koncepcją osobowości i samooceną. Dla mężczyzny jest to problem rozwoju osobowości, problem przyjęcia swoich uczuć i ich samokontroli. Uświadomienie sobie, że jest się ojcem prowadzi do uświadomienia konieczności życia poprawnego zawsze i wszędzie. Dorastające dziecko jest kontynuacją mężczyzny, zaspokaja potrzebę bycia uczniem, swojej doniosłości, znaczenia. Fenomen ojcostwa jest ściśle związany z takimi pojęciami jak społeczna rola ojca, różniąca się w zależności od systemu społecznego, od społecznej, ekonomicznej i politycznej sfery społeczeństwa, statusu mężczyzny w danej grupie społecznej, a także z takimi formami osobowości jak sfera emocjonalna, motywacyjna, pojęciowa, samoocena, świadomość, „Ja

⁶ V. N. Sokolowa, G. J. Jozefovich, *Ojcowie i dzieci w zmieniającym się świecie: Książka dla nauczycieli i rodziców*, Moskwa 1991, s. 20.

– koncepcja”, zadowolenie z życia i styl życia. Wiele zależy od tego, na ile rola ojca została przyjęta przez mężczyznę. Mowa jest nie tyle o operacyjnym aspekcie realizacji roli, ile o osobowościowym przyjęciu, internalizacji roli ojca przez konkretnego mężczyznę.

Specyfika przyjęcia roli ojca

W stosunkach rodzinnych ważne znaczenia zajmuje problem, jak mąż przyjmuje lub rozumie rolę ojca. Uważa się, że mężczyźni odczuwają dyskomfort w czasie dotykania niemowlęcia. Istnieje także mit o wstręcie mężczyzn do malutkich dzieci, jednakże według I. S. Kona przyczyną tego mogą być niezupełnie oczywiste czynniki. Kobiety często odsuwają ojców od troski o dziecko lub traktują ojca jako zastępcę matki, chociaż w istocie wypełniają różne funkcje. Mężczyźni, oprócz tego, krępują się okazywać delikatne uczucia w stosunku do dziecka, krępują się żon i swojej „niezgrabności” w kontaktach z małym dzieckiem. Funkcja macierzyńska jest uważana przez społeczeństwo prawie za świętość i dość dobrze reglamentowana. Okazywanie uczuć macierzyńskich jest normą. Mężczyźni są powściągliwi w okazywaniu emocji w ogóle, w tym również i uczuć do dziecka⁷.

O wiele większy problem polega na tym, że dziecko nie zawsze wywołuje emocjonalną reakcję u ojca. Mężczyznom jest o wiele trudniej, aniżeli kobietom, traktować dziecko jako kontynuację samego siebie. Kobieta przygotowuje się do kontaktu z dzieckiem na długo przed jego urodzeniem i w procesie porodu. W czasie ciąży u kobiet pojawia się doświadczenie sensoryczne, rozpoczyna się proces duchowego przyjęcia dziecka.

Mężczyzna odłączony jest od tego kontaktu, dlatego też kształtowanie uczuć ojcowskich, emocjonalny odzew i przyjęcie dziecka są utrudnione. Kobieta w czasie ciąży zmienia się, może korzystać z mechanizmu obronnego „regresji”. Tymczasem przyszli ojcowie skłonni są racjonalizować i schematyzować zagrażające przeżycia. Różnica owa związana jest z tradycyjnym wyobrażeniem o męskości narzucanym chłopcom, którego istotą jest nieotwieranie się na uczucia i przeżycia, a także spokojne uwalnianie się od nich (tłumienie, dławienie, wyparcie). Prowadzi to do tego, że mężczyźni tłumią, dławią przejawy uczuć, w tym również i uczuć do dziecka⁸.

7 I. S. Kon, *Dziecko i społeczeństwo: Perspektywa historyczno-etnograficzna*, Moskwa 2003.

⁸ <http://rl-online.ru/articles/rl02> [17.09.2012].

Zakończenie

Ważny wpływ na rozwój dziecka ma ojciec. Problem ojcostwa i antropologii społeczno-kulturowej nie jest jeszcze dostatecznie zgłębniony. Rozpatrywane są głównie dane na temat roli ojca w rozwoju dziecka, negatywnych skutków braku ojcostwa, dominacji początków macierzyństwa w wychowaniu rodzinnym i konieczności wzajemnego współdziałania macierzyństwa i ojcostwa.

Tradycyjne role ojca i mężczyzny pozostawały niezmiennie w ciągu wielu pokoleń. Obecnie stereotyp mężczyzny, a co za tym idzie i ojca, przechodzi poważne zmiany. Stąd też ideał ojca może być bardzo sprzeczny, zawierając w sobie przeciwstawne cechy. Wcześniej ojciec był uosobieniem władzy i instrumentalnej efektywności, obecnie od mężczyzny oczekuje się dobroci, delikatności i aktywnej troski o dzieci.

Podstawowa rola mężczyzny jako małżonka polega na tym, aby był wystarczająco przygotowany do zapewnienia bytu sobie, żonie, dzieciom i innym członkom rodziny.

Mężczyzna w roli męża w dzisiejszych czasach w większym stopniu aniżeli wcześniej ponosi odpowiedzialność za komfort małżeński, duchowy i twórczy kontakt między małżonkami, co sprzyja harmonijnemu rozwojowi osobowości obu partnerów.

Mężczyzna aktywnie uczestniczy w codziennym życiu rodziny i na równi z żoną oraz innymi członkami rodziny wykonuje prace domowe.

Jako rodzic ponosi on odpowiedzialność za wychowanie dzieci. Musi też posiadać nawyki psychologicznego i pedagogicznego oddziaływania, być człowiekiem uczciwym, kompetentnym, wytrwałym i wyrozumiałym. Wszystkie te cechy są ściśle związane ze sobą i wpływają na rozwój dziecka (w sposób bezpośredni i pośredni).

Ojciec w rodzinie daje określony wzorzec zachowania, jest źródłem pewności i autorytetu, stanowi uosobienie dyscypliny i porządku.

Według badaczy ojciec stanowi dla dziecka świat myśli, rzeczy wytworzonych przez człowieka, prawa i porządku, dyscypliny, podróży i przygód. Dziecko przez cały czas na wszystkich etapach rozwoju potrzebuje ojca, jednak szczególnie potrzebuje ojcowskiej miłości, jego władzy, wskazówek i porad po ukończeniu piątego roku życia. We wczesnym dzieciństwie głębiej przejawia się łączność dziecka z matką, czyli już w okresie przedszkolnym coraz większe znaczenie zdobywa ojciec. Dzieci, które rosły bez ojca często mają zaniżony poziom potrzeb. Zauważono też podwyższony poziom niepokoju i częste przejawy neurotyzacji charakteru, osobowości. Chłopcy z niepełnych

rodzin trudniej nawiązują kontakty z rówieśnikami, trudniej przyswajają role płciowe i odpowiedni styl zachowania, częściej niż inni popadają w przesadę w swoim zachowaniu jako mężczyźni, przejawiają agresję i chamstwo.

Uczeni dowodzą potrzeby posiadania przez dzieci ojca w ciągu całego życia. Dziecko pozbawione ojcowskiego autorytetu może wyrosnąć jako osoba niedyscyplinowana, asocjalna, agresywna w stosunku do dorosłych i dzieci.

Badanie ojcostwa jako fenomenu antropologicznego stanowi ważny problem, gdyż rola ojca w kształtowaniu osobowości dziecka jest tak samo ważna jak rola matki.

■